

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ГНІЗДИЦЬКА Марія Павлівна

УДК 821.161.2. 09-4

**ЕСЕЇЗОВАНА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ЮРІЯ КОСАЧА «НА ВАРТІ НАЦІЇ» В КОНТЕКСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ДИСКУРСУ ВІСНИКІВСТВА**

0.01.01– українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор,
Поплавська Наталія Миколаївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри журналістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Радишевський Ростислав Петрович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри полоністики

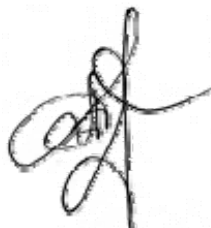
кандидат філологічних наук, доцент
Швець Тетяна Валентинівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
доцент кафедри української мови і літератури

Захист відбудеться 11 травня 2021 року о 14.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К. 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 9 квітня 2021 р.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Вашків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Юрій Косач (1908-1990) – неординарна мистецька постать, інтелектуал, творець власного світу як тексту з індивідуальним кодом «перепрочитання» національного культурного досвіду. Початок його літературно-критичної і публіцистичної діяльності припадає на 1930-ті роки – добу національного піднесення і національної трагедії. Вирішальний вплив на формування його світогляду мали громадсько-культурне та літературно-мистецьке оточення, зокрема «вісниківство» (як культурна концепція і літературна течія), пов'язане з виданням журналу «Літературно-науковий вісник» (1922-1939) за редакцією Д. Донцова, що активно впливало на тогочасний літературний процес. Інтенсивний розвиток жанру есею на західноукраїнських землях у той період був зумовлений перехідною епохою, кризовою ситуацією і високим рівнем національної культури. Жанр став «символом зрілості, завершеності національної культури» (О. Баган), а відтак зайняв одне з найпочесніших місць на сторінках журналу. Вісниківці, чия творчість заґрунтована в націософські проблеми, запропонували переоцінку етапів і постатей історії української літератури. Ці ідеї як безпосередню творчу настанову втілював у есеї «На варті нації» Юрій Косач. Синтезувавши основні теоретичні напрацювання вісниківців та їх реалізацію в галузях історії, політики, філософії, літератури, етнопсихології, він вибудував цілісну картину рідного письменства як історію національної ідеї й духу. З різних причин ця студія, як і майже вся його літературно-критична спадщина, а це понад 200 праць, досі ґрунтовно не розглянуті дослідниками. Відсутність наукової рецепції есеїстики письменника, недостатня увага до жанрової природи та націософських проблем, піднятих й осмислених Юрієм Косачем на сторінках есеїзованої історії української літератури «На варті нації», зумовлюють **актуальність теми дисертації**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в руслі комплексної теми «Національні моделі української та світової літератури» (номер державної реєстрації 0118U003136). Тема роботи затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 27 січня 2015 року, протокол №6.

Мета роботи – дослідити есеїзовану історію української літератури «На варті нації» Юрія Косача в контексті націософських ідей вісниківства.

Для реалізації мети передбачено вирішення таких **завдань**:

- окреслити теоретико-методологічні та історіографічні аспекти жанру есею та естетично-культурні засади творчості Юрія Косача;
- дослідити роль Дмитра Донцова і вісниківських мистецьких принципів у становленні ідейно-естетичної свідомості Юрія Косача 30-х років ХХ століття;
- проаналізувати есеїзовану історію української літератури Юрія Косача «На варті нації» крізь призму есеїстичних принципів вісниківців;
- з'ясувати роль і місце есею «На варті нації» в українському літературному процесі й окреслити місце автора в історії літературознавчої думки ХХ століття;

- схарактеризувати структурно-композиційну специфіку та виокремити стильові доміанти есею;

- виявити націософські засади літературно-критичної аксіології праці «На варті нації» у контексті національного дискурсу вісниківства та окреслити її проблематику.

Об'єктом дослідження є есеїзована історія української літератури «На варті нації» Юрія Косача. Взято до уваги літературно-критичну та ідеологічно-публіцистичну есеїстику Юрія Косача 30-40-х років, літературно-критичні, культурологічні та публіцистичні есеї Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи, О. Ольжича.

Предметом дослідження є націософська специфіка есеїстичного мислення Юрія Косача у праці «На варті нації» в контексті вісниківства, що структурує його літературно-критичну та ідеологічно-публіцистичну есеїстику 30-40-х років та вводить автора в історію літературознавчої думки початку ХХ століття.

Теоретико-методологічна основа дисертації. Теоретичному осмисленню актуалізованої в дисертації проблеми сприяли праці Т. Адорно, С. Андрусів, О. Астаф'єва, О. Багана, М. Балаклицького, М. Варданян, М. Васьківа, Л. Вашків, О. Веретюк, М. Гнатюка, Г. Грабовича, Р. Гром'яка, Т. Гундорової, М. Епштейна, М. Євшана, О. Забужко, К. Зацепіна, В. Іванишина, М. Ільницького, Л. Кайди, С. Квіта, Г. Клочека, Ю. Коваліва, С. Козака, В. Колкутіної, М. Комариці, О. Куцої, Н. Кучми, З. Лановик, М. Лановик, М. Леськова, Г. Лукача, М. Мафтин, В. Мацька, Є. Нахліка, С. Павличко, О. Пахльовської, А. Погрібного, Я. Поліщука, Н. Поплавської, Р. Радишевського, С. Романова, І. Руснак, Л. Садикової, С. Семенко, В. Супруна, Л. Супрун, М.-Р. Стеха, М. Ткачука, С. Хороба, Г. Швець, Т. Швець, С. Шебеліста, В. Шкловського, Н. Шумило та ін. Окрему увагу, з огляду на предмет дослідження, звернено на літературно-критичні, філософські, ідеологічно-публіцистичні есеї Д. Донцова та вісниківський естетико-літературознавчий досвід (Ю. Липа, Є. Маланюк, О. Ольжич та ін.).

Залучені також наукові досягнення з філософії, естетики, психології, націології, історії та культурології (Р. Барт, П. Гайденко, В. Горський, Я. Грицак, М. Еліаде, В. Іванишин, К. Кислюк, Е. Клюс, В. Липинський, І. Лисяк-Рудницький, І. Мірчук, Ф. Ніцше, В. Парето, К. Г. Юнг, В. Янів, К. Ясперс та ін.).

Методи дослідження. У роботі відповідно до мети і завдань використано низку методів, які дають можливість висвітлити порушені проблеми: *культурно-історичний* – для осмислення суспільно-історичних чинників, які визначали специфіку української есеїстики першої третини ХХ століття і Косачевої зокрема; *формальний* – для аналізу есеїстичного твору як органічної єдності змісту і форми; *типологічний* – для окреслення спільних ознак у творчості письменника чи літературного напрямку; *компаративний* – при дослідженні впливу вісниківської націософії на есеїстику Юрія Косача; *функціональний* – при інтерпретації текстів як знаково-символічних систем, визначенні специфіки есеїстичного мислення письменника; *міфологічний аналіз* – у процесі дослідження авторського міфу Юрія Косача, який спирався на структуру і символіку космогонічного міфу, трактуючи його як символічний «шифр» національного

буття. У процесі написання дисертації використано герменевтичний підхід (передовсім у націософській інтерпретації) при осмисленні вісниківцями і Юрієм Косачем основних націософських проблем, а також загальні методи аналізу, синтезу й узагальнення.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що *вперше* в українському літературознавстві системно проінтерпретовано есеїзовану історію української літератури «На варті нації» Юрія Косача в контексті вісниківства, сформульовано нові наукові положення, концепти і висновки; акцентовано увагу на жанрових особливостях есею, що дозволило цілісно осягнути основоположні засади цієї праці; розглянуто концепцію «література на варті нації» як організуюче начало Косачевої есеїстики, продемонстровано логіку потрактування письменником періодизації історії української літератури, художніх творів, постатей окремих митців. *Набуло подальшого розвитку* обґрунтування факторів, що вплинули на актуалізацію жанру есею в українській гуманітаристиці 30-40-х років ХХ століття; жанрова класифікація літературно-критичної спадщини Юрія Косача; дослідження есею «На варті нації» в контексті вісниківства, його образності, що дозволило підтвердити висновки про ідейно-світоглядні засади націоналізму як провідного суспільно-духовного і культурного явища доби міжвоєнної; окреслення спільного і своєрідного у вісниківській есеїстиці та есеїстиці Юрія Косача. Систематизовано теоретичні та літературно-критичні погляди на жанрову природу есею.

Теоретичне значення дисертації полягає в емпіричному обґрунтуванні ефективності дослідження «На варті нації» Юрія Косача й вісниківської есеїстики з урахуванням її жанрової специфіки, що дає можливість по-новому осмислити аспекти, оцінені академічним літературознавством як суттєві недоліки, а саме: суб'єктивність в оцінках літературно-критичних явищ, авторське індивідуально-особистісне сприйняття проблеми і його декларація, надмірна публіцистичність і розкутість думки, інтерпретація, а не аналіз матеріалу, вільний, індивідуальний стиль, позначений парадоксами, експресіями, афористичністю тощо.

Практична цінність роботи. Результати дослідження можуть бути використані в: *навчальному процесі* – у вузівських курсах лекцій з історії української літератури та літературної критики, спецкурсах та семінарах про літературу й літературознавство міжвоєнного періоду чи діаспори; при укладанні підручників і навчальних посібників, фахових видань довідникового характеру, при написанні магістерських, бакалаврських, курсових робіт; *науково-дослідній діяльності* – в подальших наукових студіях, присвячених творчості Юрія Косача.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Одержані результати і висновки сформульовані безпосередньо автором. Будь-які форми використання праць інших дослідників супроводжуються відповідними посиланнями.

Апробація роботи. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Окремі теоретичні положення оприлюднено у доповідях та виступах на міжнародних і всеукраїнських конференціях, зокрема: Міжнародній науковій конференції

«Володимир Гнатюк і його роль у розвитку національної культури» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 25-26 травня, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Літературна етноімагологія: рецепція України та її культури в наукових працях Мікулаша Неврлого» (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 1-2 листопада, 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2-3 листопада, 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Українська і польська політична еміграція ХХ століття: традиції, особистості, ідеї, риторика» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Білостоцький університет (Польща), Київ, 23-25 травня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії» (Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 22-23 березня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Процеси українського державотворення від давніх часів до сьогодення», приуроченій 1000-річчю з початку правління Ярослава Мудрого (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 18 квітня 2019 р.); Міжнародній науковій конференції «Сучасні тенденції розвитку медіагалузів та регіональні ЗМІ» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 10-13 травня 2019 р.); Міжнародній науковій конференції «Творчість Уласа Самчука в регіональному, національному, універсальному вимірах» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 20 лютого 2020 р.) та на щорічних науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2015-2020 рр.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження висвітлено у дев'яти наукових публікаціях, із них шість – у наукових фахових виданнях України, одна – в закордонному збірнику та дві – матеріали конференцій. Усі публікації одноосібні.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (295 позицій). Загальний обсяг дисертації – 224 сторінок, основний текст – 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, розкрито зв'язок роботи з науковою темою кафедри, визначено об'єкт і предмет, мету та завдання, методи дослідження, аргументовано наукову новизну дисертації, її теоретичне та практичне значення, зазначено особистий внесок здобувача й апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі «Українська літературна есеїстика 20-30-х років ХХ ст.: засади дослідження»** з'ясовано теоретико-методологічні основи

дослідження, окреслено історіографію питання, передумови та етапи розвитку української есеїстики.

У **підрозділі 1.1. «Теоретико-методологічні аспекти літературної есеїстики»** проаналізовано теоретичні праці, умовно поділені на дві групи: ті, що дали змогу виокремити жанрові домінанти есею, з'ясувати загальні тенденції щодо цього питання в сучасному літературознавстві, та наукові дослідження творчої спадщини Юрія Косача та вісниківівців. Поділяючи думки дослідників про жанротвірні ознаки есею, а також враховуючи, що дискусії навколо цієї проблеми не припиняються, оскільки жанр розвивається динамічно, набуваючи нових жанрово-стильових модифікацій, виділяємо лише найхарактерніші з них: широка тематична орієнтація, індивідуально-особистісна специфіка, діалогічність, синтетичність, інтегральний і межовий характер, довільна композиція, фрагментарність, орієнтація на пошуки як на рівні змісту, так і форми. Саме вони у процесі аналізу есеїстики Юрія Косача та вісниківівців є базовими для визначення специфічної природи есею.

В інтерпретаційній стратегії дослідників національної концептосфери вісниківівців та Юрія Косача виокремлено особливості, що об'єднують есеїстичні тексти: вільний плин думки від однієї проблеми до іншої, зумовлений не чітким планом, а часто лише складним розгалуженням асоціативних зв'язків, парадоксальних тез і умовиводів, непередбачуваність авторської розповіді, провокативні висновки й афористичні твердження, риторичні фігури й специфічні авторські конструкції зі складною послідовністю семантичних зв'язків.

У **підрозділі 1.2. «Актуалізація жанру есею в умовах “межової ситуації”»** встановлено, що важливим чинником в утвердженні есею як жанру в українській літературі саме в 20-30-ті роки ХХ століття була межова ситуація, в якій опинилася Україна після поразки національно-визвольних змагань.

Утвердження есею як жанру в українській літературі початку ХХ століття тісно пов'язане з теоретичною платформою українського модернізму, зокрема київським журналом «Українська хата» (1909-1914), його найактивнішими і найяскравішими представниками Миколою Євшаном, М. Сріблянським (Микитою Шаповалом) і Андрієм Товкачевським. Наголошено, що критичний дискурс журналу складався переважно з есеїстичних студій, оглядів, есеїзованих літературно-критичних статей, портретів, рецензій, тексти яких балансували на межі наукового, публіцистичного, філософського, художнього дискурсів та відзначалися парадоксальністю мислення, підкреслено вільною від канону формою, емоційно-експресивною мовою, афористичністю. Ідеї та концептуальні положення «Української хати» знайшли своє продовження на сторінках «Літературно-наукового вісника». Це – критика «малоросійщини», народництва, «українофільства» в літературі; погляди на ХІХ століття як «порожнє» для розвитку української ідеї; критичний погляд на канонічний список українських письменників, уведених до навчальних «Історій української літератури»; висока оцінка творчості й особистості Лесі Українки; неприйняття «котляревщини»; обґрунтування ідеї функціональності літератури; естетична концепція мистецтва зі значною роллю естетизації національного; риторичні конструкції та символічно-кодові поняття на взірець «пустка ідейна українофільства в

літературі», «галушково-шароварний патріотизм» тощо. Саме ці параметри дозволили віднайти творчі паралелі між «хатянами» і «вісниківцями» та відтворити єдиний національно-культурно-історичний контекст есею.

У підрозділі 1.3. «Вісниківська есеїстика в літературному процесі доби міжвоєнної» акцентовано на тому, що значна частина українських учених розквіт есеїзму пов'язує з Дмитром Донцовим і когортою письменників-однодумців у «Літературно-науковому віснику». Есей на сторінках журналу займав одне з найпочесніших місць. Аргументуємо цю думку тим, що саме вісниківська есеїстика вперше в історії української гуманітаристики жанрово самодостатня, виступала як продуктивний і органічний для української літератури жанр. Відображаючи пошуки єдності культури, ідеології, світогляду, вона стала яскравим прикладом, з одного боку, синтезу національно-суспільних і загальнолітературних тенденцій, з іншого, – утвердження есеїзму як культурного феномена в контексті загальних тенденцій розвитку жанру. Аналіз есеїстики Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи, О. Ольжича і Ю. Косача періоду 30-х років ХХ століття дозволив говорити про тісну взаємодію естетичних концептів автора «На варті нації» з вісниківськими.

У другому розділі «Есеїзована історія української літератури Юрія Косача “На варті нації” у літературному процесі доби» подано всебічний аналіз жанрово-стильових аспектів праці «На варті нації» Юрія Косача крізь призму вісниківських ідей і традицій.

У підрозділі 2.1. «Жанрова парадигма літературно-критичної діяльності Юрія Косача» зазначено, що жанрові пріоритети літературно-критичної діяльності Юрія Косача у 30-х роках зумовлені актуалізацією есею в українській культурі. Відтак його есеїстика містить літературознавчі концепції, демонструє його світоглядно-ідеологічні боріння, естетичні орієнтації, творчі зміни і бачення автора. Зі спадщини письменника періоду творення праці «На варті нації» як контекст виокремлено есеїзовані літературно-критичні студії «Микола Хвильовий (1893-1933)» (1933), «Українська література наймолодших» (1933), «Жінки в українській літературі» (1934), «Шляхами розвитку сучасної української літератури» (1934), ідеологічно-публіцистичні есеї – «Догма боротьби» (1935), «На зустріч 17-й річниці листопада» (1935), «Документ чи література» (1938), «В Карпатській Україні ллється кров» (1939), «Розважування про театр» (1939). Наголошено, що світоглядним орієнтиром (принаймні найближчих десять років) для Юрія Косача стало передовсім вісниківство (як культурна концепція і літературна течія). Особисті контакти й співпраця з Д. Донцовим, Ю. Липою, Є. Маланюком, О. Ольжичем увиразнили вісниківські концепти, які трансформував і розвинув Юрій Косач у своїй есеїстиці періоду міжвоєнної, насамперед у студії «На варті нації». Відзначено, що письменник використовував вісниківські теоретико-естетичні постулати про національну героїку, дух Середньовіччя, динамізм і твердість слова, романтичну патетику, культ особистості, емоційну експресивність, войовничо-наступальний настрій.

У підрозділі 2.2. «Структурно-композиційна специфіка “На варті нації”» з'ясовано, що за жанром праця Юрія Косача «На варті нації» – есеїзована історія української літератури, пропущена крізь призму основних ідей

«Націоналізму» Д. Донцова і літературної есеїстики вісниківців, які письменник сприйняв як безпосередню творчу настанову. Її жанровою особливістю є суб'єктивна авторська інтерпретація теми, а задекларована у заголовку ідея «вартування нації» словом, відповідно до якої осмислено основні літературні епохи, звеличено тих письменників і ті твори, що цю ідею підносили, є цілісною історіософською концепцією. Відповідно до неї Юрій Косач і структурує історію української літератури: тисячолітню традицію українського письменства він поділив на чотири періоди, осмислені в одинадцяти розділах-фрагментах, пов'язаних загальним лейтмотивом слова як вартівничого нації. Перший «мегаперіод» – від X до кінця XVIII століття з максимальною увагою до літератури періоду Київської Русі. За переконанням автора, цей період є взірцевим для наступних. Київська держава Володимира і Ярослава – золотий вік української історії, української державності, духовного життя нації (розділи «На шляху з варяг у греки», «Золоті Ворота», «У поході до синього Дону...»). Другий – XIX століття, доба національного занепаду, «хуторянський вік» української літератури, у якому винятком є лише творчість Т. Шевченка (розділ «Хуторянський вік»). Третій – «підготовча і переходова доба» (кінець XIX століття – до 1917 року). Четвертий – час народження нової доби, розпочатий «Золотим гомоном» П. Тичини 1917 року та відродженням української ідеї (розділ «Не вітер – буря»). Наголошуючи на тісному зв'язку українського письменства з державотворчими процесами, аналізуючи «найтемніші» часи української історії, після яких відбувалося чергове відродження українського духу, митець прийшов до висновку про принципову незнищенність ментальних ознак національного характеру українців, оптимістичне бачення української історії.

Важливою рисою есеїстичного тексту Юрія Косача є внутрішній діалогізм, бажання автора переконати читача у своєму трактуванні окремих проблем. Отож, в авторській рефлексії минулого простежуємо паралелі з сучасного життя, актуалізовані й суб'єктивізовані надважливі проблеми національної історії. Констатується унікальність есею як важливого ідейного усвідомлення власної світоглядної матриці.

Підрозділ 2.3. «Стильові доміанти твору» містить аналіз стильового діапазону праці «На варті нації». Есей як жанр зорієнтований на риторичні фігури і специфічні авторські конструкції, що сполучаються між собою через складну послідовність семантичних зв'язків. Відтак розглядаємо його як діалог із авторами, текстами, ідеями, які письменник підтримував, розгортав чи заперечував. Однак, структуруючи й осмислюючи власний досвід сприйняття чужих творів, есеїст моделював своє бачення світу, розгортаючи тему максимально широко, намагаючись не втратити жодного з наявних чи можливих кутів зору, ні однієї складової коду. Використовуючи чималу кількість асоціативних ходів, синтезуючи інтелектуальний здобуток, збільшуючи цим семантичний потенціал слова, він забезпечував його цілісність. У тексті співіснують чимало пізнаваних з українського культурного простору голосів, які здатен розпізнати інтелектуальний читач, на котрого здебільшого і розрахований есей.

Наголошено, що для стилю твору характерна спонтанність, фрагментарність, емоційність, відкритість, асоціативність мислення, своєрідна інтрига, афоризми, глибинна символіка, специфічні авторські конструкції, фігуральна мова. У ньому поєднуються різні дискурси, вільний рух думки, не обмежений суворими рамками канону. Попри значний вплив есеїстики вісниківців, коли роздуми автора кодуються «мислеобразами» текстів Д. Донцова, Ю. Липи, Є. Маланюка, а національні проблеми інтерпретуються в їхній ідеологічній парадигмі, провокуючи читача до їх обговорення, Юрій Косач запропонував свою концепцію. Думка автора виражається через образи як історичних постатей, державних діячів, літературних героїв, так і окремі висловлювання та розлогі цитати, які не завжди беруться у лапки. Так він використовував чужий текст як загальноновизнаний елемент культурного коду, увиразнюючи його значення.

Третій розділ «Літературно-критична аксіологія “На варті нації”» присвячено проблемно-концептуальній специфіці праці, де детально проаналізовано обґрунтування Юрієм Косачем місії України у світі, історії української суспільно-філософської думки, значення літератури і письменника, державницької ідеї, окцидентальної питоменності української культури, способу мислення, світовідчуження та ментальності, тобто донесення через літературу історичної правди.

У підрозділі **3.1. «Призначення літератури і місія письменника»** акцентовано на спільних поглядах Юрія Косача і вісниківців на місце письменника як провідника нації. Надаючи літературі першість у формуванні героїчного світогляду нації, вісниківці наділяли її важливою світоглядно-формуючою і виховною функціями в суспільстві, а також перекладали на літературу XIX століття значну відповідальність за цілковитий занепад національної свідомості, відсутність національно-політичної ідеї, втрату героїчності в етиці, праві, мистецтві, науці, вихованні. Критика вісниківців також стосувалася етнографічної концепції літератури, імітаційного наслідування народної творчості, сентиментальних почувань, надмірних романтичних акцентів, моралізаторства, популяризації українських національних символів і святощів («шараварногопачна громада» тощо) або спекуляції на них.

Окреслюючи місце літератури та письменника в «поході української нації», трактуючи їх як співпрацю «творчих особистостей із духовними потугами нації», Юрій Косач доводив тяглість української національної ідеї відповідно до вузлових періодів української історії. Першим «виразником української національної легенди» він вважав Іларіона зі «Словом о законі й благодаті»; батьком українського письменства назвав Данила Заточника, що утвердив «своє місце в історії нашого духу своїм прагненням до організації українського національно-державницького почуття за поміччю художнього вислову»¹. Есеїст задекларував унікальну картину героїчного епосу українського середньовіччя з її національно-духовними особливостями, запропонувавши своє почуттєве,

¹ Косач Ю. На варті нації / відп. ред., упов., авт. передм. Р. Радишевський. Київ: Талком, 2017. С. 87. Далі цитуємо за цим виданням, вказуючи в дужках відповідну сторінку.

суб'єктивне бачення: «Слово о полку Ігоревім» є «найяскравіший вияв нашого духу», «найдосконаліша матеріалізація нашого міфу», «слово великої правди нації, що ніколи не загине», «маніфест воюючої України» (с. 108). В історії української літератури він відкрив нові сторінки, розставив свої акценти: Іван Вишенський – «український Саванароль», «справжній письменник-воїн, що стоїть у наших письменстві, як вогненний стовп на дорозі віків між автором «Слова о полку» й Т. Шевченком» (с. 136); автор «Перестороги» Юрій Рогатинець – творець нової державницької ідеології; Феофан Прокопович, написавши трагікомедію «Владимир», – український месіаніст. Козацькі літописи Самійла Величка, Григорія Граб'янки й Самовидця Юрій Косач трактував як основу державно-національного світогляду українців, «Історію Русів» – як програму «українського чинного націоналізму» (с. 174). Тарас Шевченко в його баченні – одна з «найвеличавіших перемог українського духу», «зрив і відродження української ідеї» (с. 204); Іван Франко – «український Гете», що «вже зовсім виразно накреслює візію Української Імперії» (с. 232); Леся Українка – «повне визволення українського духу, погнобленого роками неволі», «величава реінкарнація ясного й динамічного міфу воюючої України» (с. 237).

У підрозділі 3.2. «Історичні метаморфози української державності та менталітету» акцентовано на проблемі української державності в контексті студії «На варті нації». Автор виокремив її початки, розквіт, занепад та наступне відродження в українському письменстві, узалежненому від державного стану і «духовних потуг нації». «Золоті Ворота», «Божий Град», «Третій Рим» – так назвав есеїст Київську державу Володимира і Ярослава, від якої вів відлік державного життя української нації. З особливим пієтетом він підкреслив силу і славу українського меча, могутність, героїзм і велич українців. Юрій Косач, за Є. Маланюком, стверджував наявність і важливість «варязького» елементу, відзначав синтез «скитсько-еллінського і варяго-римського початків» українського світогляду, в структурі якого міфологія утверджувала державний первень.

Відтак Юрій Косач окреслив низку важливих проблем, що впливали на українську державність у всі історичні часи. Це – запроваджене Володимиром Великим християнство, що, на думку митця, «осіяло ідею української державності деякою спрямованістю «вгору», надало Україні «значення божеської вибранниці, післанки між народами» (с. 88), «стало на службу державно-національній ідеї як провідній» (с. 89); перше українське відродження і потреба зреволюціонізувати православ'я для оздоровлення нації; національна еліта, котра у XVIII столітті після «страшного дня Полтави» стала в оборону ідеї української державності, що засвідчила «Історія Русів», де був чітко сформульований «національно-державницький ідеал українців» (с. 74). Попри це, Юрій Косач відмовився заглиблюватись у філософську систему Г. Сковороди, дорікаючи йому індиферентним ставленням до «великих перемін українського життя, до трагедії нації, що скочувалась у прірву на його ж очах» (с. 182). Натомість, підтримуючи історіософську концепцію України Є. Маланюка, він стверджував: катастрофічний кінець визвольної війни на початку 20-х років XX століття

зумовлений не так неготовністю нації до державного життя, як «діяльністю покоління попередньої доби тогочасного проводу й еліти» (с. 287).

Найзначущим в українській історії Юрій Косач вважав творення держави, а її осмислення через українське письменство – найголовнішим національним міфом. Встановлено: автор досліджував психологічні комплекси українства і процеси державотворення в одній ціннісній площині, що приводить до думки про взаємозумовленість і взаємозалежність цих процесів.

У **підрозділі 3.3. «Естетика провіденціалізму і месіанізму»** наголошено, що важливу роль в есеї «На варті нації» Юрія Косача відведено осмисленню місця України у світі та в історії суспільно-філософської думки, починаючи із давньоруських часів до початку ХХ століття. Ідея національного месіанізму у Юрія Косача охоплює три взаємопов'язані складові: духовна, національно-державна та політична місії України у світі. На перших сторінках есею возвеличується Україна «Град Божий», «країна країн», «держава держав», «Богом дана, Богом укохана» (с. 77). У виникненні могутньої Київської держави, «Imperium Ucrainum», автор побачив «проявлення якоїсь вищої сили, далекозірність Провидіння» (с. 80). Зв'язавши початки Київської держави з «Андріївською легендою», письменник тим самим задекларував своє провіденціалістське розуміння історичного процесу. Щоправда, коли йдеться про Київську державу, конструкція «Київ – другий Єрусалим» неочікувано трансформується в «Україна – Третій Рим». Очевидно, що письменник навмисно використав цю формулу в символічному значенні з метою протиставлення ідеологемі «Москва – Третій Рим».

Не вдаючись до детального аналізу, але перебуваючи в межах есеїстичного жанру, що вимагав підвищеного інтелектуалізму, синтетизму та інтегративного мислення, Юрій Косач виділяв месіаністичні ідеї в трагікомедії «Милость Божія», котра в його інтерпретації постає як результат їх узагальнення у міфі про українську імперію – могутню державу Рюриковичів і її спадкоємницю – козацьку державу. Наступний етап українського месіанізму письменник пов'язував із «Книгою биття українського народу». Тут найбільшим месіаністом Юрій Косач справедливо вважав Т. Шевченка, котрий дав «чітке зазначення національного світогляду», висловив «непереможну віру, що світлість України буде справді великою, справді новою» (с. 202). Осмисливши ідею національного месіанізму, Юрій Косач звернув увагу на ще одну її складову – політичну місію України у світі. Авторська концепція української історії з актуалізацією кризових епох незмінно включає і проблему оборони Заходу від «експансії Азії та її первородної доньки – Москви» (с. 117). Він моделював її, послуговуючись знаковими іменами, творами, образами-символами, котрі не завжди були названі автором. Наприклад, в історіософському дискурсі він упевнено послуговувався українською національною ідеєю Д. Донцова, сфокусованою «в обороні – в своїй власній державності і культурі – цілої культури Заходу», чи концепцією О. Стефановича «Україна – хрест доріг», роздумами Є. Маланюка, Ю. Липи про трагічну долю України бути *Campus Martius*, плацдармом чужих інтересів.

У **підрозділі 3.4. «Концепція Окциденту й Орієнту»** з'ясовано, що есеї «На варті нації» заґрунтований в ідею питомої європейськості України. Розмову

про неї в контексті Європи автор починав із Київської Русі, де переважала західна суспільно-політична структура, реалізована у «правodawчій творчості, суспільній рівновазі, господарській експансії, культурно-мистецькій світлості» (с. 88). Цей специфічний феномен Юрій Косач пояснив через співіснування на теренах Київської Русі поганства і християнства, яке, прийшовши з Візантії, «переламалось у призмі нашої національної душі» (с. 83), а поганство довгий час «не уступало з дієвого кону, як значний складовий чинник української ментальності» (с. 89).

Наступна важлива доба української історії, за Юрієм Косачем, – «період нашого культурного імперіалізму» (с. 124), коли Україна в орбіті Окциденту входила до складу Литовської держави зі своїми мовою та правом. А питомий європейський її характер у XVII столітті засвідчила діяльність Петра Могили, реформатора української культури. Могилянська колегія і Київська академія під його всебічною опікою стали освітніми осередками, де за прикладом західних університетів навчалися найосвіченіші люди свого часу – великі українці. Елементи Окциденту есеїст віднайшов і в українських народних піснях, віршах Касіяна Саковича, літописах Граб'янки, Величка та творах інших українських митців.

Аналізуючи XVIII століття під кутом європейськості, Юрій Косач актуалізував думку, що, незважаючи на поневолення України Москвою, духовний зв'язок українців із Європою залишався досить міцним, бо «вісімнадцятий вік ще йде розгоном доби Хмельницького й Мазепи, ще живе українська гордість» (с. 173), втілена у такому вікопомному творі, як «Історія Русів», «де чітко сформульовано національно-державницький ідеал українців» (с. 174). Зовсім по-іншому охарактеризована європейськість у розділі «Хуторянський вік». Автор, як і Д. Донцов, не приховував свого негативного ставлення до цієї доби, яку назвав «темною», «ганебною добою Малоросії» (с. 184). Поверненням до Європи для есеїста була творчість Лесі Українки. Він чітко вказав ті основні риси, що засвідчили питому європейськість. Насамперед, це – воля до чину, войовничий націоналізм, волонтаризм, «трагізм непохитної волі», героїзм, індивідуалізм і суб'єктивізм. Так письменник, за Д. Донцовим, трактував Європу як «спосіб мислення та інтерпретації життя». Вихід українського письменства із загумінку і його значущість поряд із літературою інших народів потверджувала, як вважав есеїст, творчість М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника і В. Винниченка, що розвивалась у руслі сучасних на той час течій модернізму, а також основних ідей Ф. Ніцше, А. Бергсона та інших філософів, які надихали європейських митців. Проте згодом він вилучив із цього списку В. Винниченка, погодившись з оцінкою його творчого доробку Д. Донцовим, Є. Маланюком, Ю. Липою та інших вісниківців. В окцидентальне русло, природне для української ментальності, література, за переконанням автора, повернулася в епоху національно-визвольних змагань початку XX століття. Проаналізувавши найскладніші періоди української історії, котрі, попри все, сприяли відродженню українського духу, Юрій Косач закономірно прийшов до висновку про незнищенність ментальних особливостей української нації, що визначило циклічний характер українських відроджувальних процесів. А відтак на підставі

синтезу історичних, політичних, етнопсихологічних, історико-літературних чинників довів безперервність української історичної традиції, наголосивши на спадкоємності української національної ідеї як державного самоздійснення України, української імперіальної традиції в основних ментальних рисах українського характеру (синтез скитсько-елінського і варяго-римського начал) і його питомої окцидентальності, тяглість героїчної («лицарської») концепції буття, засадничих основ українського письменства та єдність всеукраїнського літературного процесу.

Дослідження есеїзованої історії української літератури Юрія Косача «На варті нації» у контексті вісниківських поглядів дає підстави зробити такі **висновки**:

1. Епохальні зрушення у національно-духовному, соціально-економічному, громадському житті України початку ХХ століття, бажання митців негайно реагувати на докорінні зміни стали вирішальними чинниками активного формування жанру есею в українській літературі. Погоджуємося з думками дослідників, що його активний розвиток припадає на 20-30-і роки ХХ століття завдяки журналу «Літературно-науковий вісник» Д. Донцова. Аналіз ролі і місця жанру в літературно-критичному просторі України, визначення його основних параметрів дали можливість наголосити, що перший етап утвердження есею як жанру в українській літературі пов'язаний із теоретичною платформою українського модернізму, зокрема журналом «Українська хата». Вдалося віднайти вагомі паралелі між «хатянами» і «вісниківцями», відтворити єдиний національний культурно-історичний контекст, де окреслювався і відбувався їхній діалог. Основні ідеї та концептуальні положення журналу «Українська хата» (критика «малоросійщини», народництва, «українофільства» в літературі, погляди на ХІХ століття як «порожнє» для розвитку української ідеї, на канонічні постаті українських письменників, уведених до «Історій української літератури», висока оцінка творчості й особистості Лесі Українки, неприйняття «котлярівщини», обґрунтування ідеї функціональності літератури, естетична концепція мистецтва, в якій значну роль відіграє естетизація національного, риторичні конструкції та символічно-кодові поняття) знайшли своє продовження на сторінках «Літературно-наукового вісника». Тому проблеми тяглість української есеїстичної традиції «хатян» і «вісниківців» як цілісного феномену потребують глибшого дослідження.

2. Продуктивне функціонування жанру есею як форми художнього мислення у міжвоєнний період дозволяє говорити про феномен української есеїстики, в котрій виділяємо літературно-критичну спадщину Юрія Косача з його яскраво вираженим есеїстичним мисленням. Чимало есеїзованих студій – це переважно праці, де літературні й історіософські погляди письменника набули концептуальності. Відтак пропонуємо їх класифікацію: есеїзована історія української літератури, есеїзовані літературно-критичні та культурно-мистецькі студії, есеїзовані літературні портрети, історичні студії, ліричні есеї, есеї-роздуми, ідеологічно-публіцистичні есеї. Кожна з названих форм есеїстичного жанру залучає та модифікує формально-змістовий потенціал іншої. Мова йде про так званий жанровий синтез.

3. Есеїстика Юрія Косача 30-х років ХХ століття ретранслює засадничі історіософські положення філософії Д. Донцова і вісниківців. Ментальні українські комплекси, історико-політичні проблеми, геокультурні і цивілізаційні суперечності письменник трактував у річищі їхніх переконань. Аналіз есеїстики Юрія Косача дозволив передбачити, що основними причинами його звернення до такого жанру були глибокі враження від рецепції творів Д. Донцова, Ю. Липи, Є. Маланюка, а також пошуки відповідної художньої форми для швидкого реагування на виклики часу, власні інтенції до синтезу і розширення кола питань, окреслених в есеїстиці вісниківців, бажання виголосити і негайно утвердити свою позицію в осмисленні найважливіших проблем доби революційних перетворень та історії української літератури.

4. Намагання Юрія Косача синтезувати основні донцовсько-вісниківські ідеї та на конкретних прикладах з історії української літератури довести їх актуальність задекларовані у його праці «На варті нації», універсалізм котрої виявляється як на ідейно-тематичному, так і структурному рівнях. Публіцистичні, філософські, художні принципи подачі матеріалу постають у ній в єдиному культурному полі. Автора найбільше цікавила політична орієнтація, вияви національної свідомості та питома українська національна сутність. Літературний процес і його чинники описані й проаналізовані саме в цьому напрямку: державні устремління нації, її духовність та місія у світі мають незаперечну пріоритетність. Есей «На варті нації» демонструє широкий спектр жанрів і стилів української літератури, хоча теоретичного осмислення, докладного аналізу, детальної бібліографії, тобто маркерів наукової об'єктивності йому бракує. Попри це відзначаємо значну кількість опрацьованих автором досліджень, присвячених усім періодам української літератури, а також із політології, етнопсихології, філософії, художньої творчості, літературної критики, культурології та інших. Косачева оригінальна думка, виявлена у синтезованій формі, структурує працю, забезпечуючи її цілісність.

5. Текст «На варті нації» структуровано за допомогою внутрішнього діалогізму, бажання автора переконати читача у правдивості своїх поглядів. Тому в авторські рефлексії минулого часто залучаються паралелі з сучасного життя, актуалізовані й суб'єктивізовані надважливі проблеми національної історії. Унікальність і новизна цього твору полягає в тому, що вісниківський культурологічний дискурс входить в нього як важливе ідейно-енергетичне усвідомлення власної світоглядної матриці, в основі котрої новітній синтез, що поєднує усі частини тексту.

6. Основна ідея історії української літератури у праці «На варті нації» – показати тисячолітню традицію самостійного, «виняткового й героїчного становища українського письменства» від початків «нашої державної величі, із поступовим закріпленням національно-державної окремішності». Юрій Косач, як і Дмитро Донцов, виділив такі її важливі періоди: перший – українське письменство від Х до кінця ХVIII століття; другий – ХІХ століття, доба національного занепаду, «хуторянський вік» української літератури; третій – «підготовча і переходова доба» (кінець ХІХ століття – до 1917 року); четвертий –

народження нової доби, від Тичининського «Золотого гомону» 1917 року, що поклав початок відродженню української ідеї.

7. Донцовсько-вісниківського впливу зазнала інтелектуальна стилістика твору з властивими їй своєрідною інтригою, афоризмами, глибинною символікою, специфічними авторськими конструкціями, фігуральною мовою. Роздуми автора закодовані знаками національної культури, «думками-образами» з текстів Д. Донцова, Ю. Липи, Є. Маланюка. В інтерпретації найважливіших національних проблем Юрій Косач провокував читача на їх обговорення. Риторичні конструкції та символічно-кодові знаки його есеїстики часто представлені як частина вербальних структур західноукраїнського культурного тексту. «Ідейна криза нашого духового проводу в його затраті міфу Української Держави», «національство», «традиційна українська бароковість», «викриття попередньої квітко-основ'яненківської й винниченківської доби», «благословенна Аркадія-Україна», «розбандурений і розмріяний гречкосій», «націоналізм як афірмація життя», «національний ерос», «Україна – хрест доріг», «елладність української психіки», «епоха національного гніву», «новітній український імперіалізм», «поет ісходу нації», «гречкосійний образ українського народу» – це виразні метафорично-понятійні маркери вісниківської стилістики в есеїстичній свідомості Юрія Косача. Відомі есеми з «Націоналізму» Д. Донцова: «національство», «хуторянський «універсалізм», «невгнута сила», «новий національний «ерос», «національна містика», «окцидентальний світогляд», «благословенна Малоросія», «гречкосійна порода» тощо – ввійшли в есеїстику Юрія Косача на правах культурного коду.

8. В есеї «На варті нації» (як, зрештою, в усій Косачевій есеїстиці 30-х років ХХ століття) спостерігаємо оригінальну есеїстичну образність. «Мислеобразний» характер мають знакові історичні події, національні герої, державні символи, географічні назви і назви населених пунктів.

9. Духовне повстання нації, за твердженням Юрія Косача, завжди відроджувало ідею української державності. Так було в усі часи, починаючи від «золотої доби» української історії. Виняток, підкреслив автор, становить лише ХІХ століття, вік «провасальства» (за Д. Донцовим), «хуторянський вік» (за Ю. Косачем), «невдячна й темна доба української літератури», «Полтава українського письменства», що наступила після перемоги Росією «мілітарної Полтави». Автор, за вісниківцями, виніс їй суворий присуд за втрату державно-національних орієнтирів.

10. Центральною подією української історії для есеїста є утворення держави, а моделювання цієї сакральної історії через «слововічного вартового», тобто українське письменство – найголовнішим національно-духовним актом. Проаналізувавши через літературні твори «найтемніші» часи української історії, що, попри все, зумовлювали відродження українського духу, Юрій Косач закономірно прийшов до висновку про незнищенність ментальних характеристик українців і циклічний характер українських «відроджень». Він свідомо об'єднав усі інтелектуальні потуги довкола питання початків, змісту і значення української державності княжої доби задля майбутнього України. По-перше, художній матеріал систематизовано на основі української літератури; по-друге, трактування

української державності Київської доби як епохи достатку і гармонії дозволило письменникові по-новому структурувати літературний матеріал, розставивши «правильні» акценти з метою «організації українського почуття» в процесі формування національної ідентичності. У цьому контексті ритуально-міфологічний сценарій національного відродження забезпечував упевненість, що Золота доба української держави, Золоті Ворота є категоріями вічними, що, як і світ, за законами космогонії завжди мають шанс на відродження. Міфологічна концепція, задекларована Юрієм Косачем в есеї значно увиразнила його оптимістичне бачення української історії, національних змагань, українського характеру в період 30-х років ХХ століття, коли нація переживала один із найстрашніших геноцидів. «На варті нації» закінчується вітаїстичними словами про українців, котрі «нині стають нацією, що прямує до величі й слави».

11. Наскрізним в есеї, поряд із державницькою ідеєю, є месіанізм, оскільки в ньому глибоко осмислено місце України у світі, починаючи із давньоруських часів до початку ХХ століття. Есеїст зіставив деякі історичні події, факти та відомі документи, відзначивши спасенну місію України як вияв волі провидіння, її посланництво у світі. Він звернув увагу на те, що три великопам'ятні твори «Слово о полку Ігоревім», «Милость Божія» та «Історія Русів», свого часу будучи «свідочтвами невичерпальності й невмирущості нашого духу, що були вартовими його», є анонімні. Автор вважав, що постали вони з якогось «містичного об'явлення, дані були нації в час великих іспитів як заповідні скрижалі віри, як маяки національної надії для грядущих поколінь», подібно до родоводу Т. Шевченка, ірраціональну постать якого письменник пояснював виключно посланництвом, що дозволило вписати його в один ряд із Київською Руссю, українським лицарством XIV-XV століть, запорозьким орденом і гетьманською державою. Автор переконував, що саме з Т. Шевченком «українці усвідомлюють собі всю величність української національно-державної ідеї». Осмислюючи феномен Т. Шевченка, Юрій Косач говорив про нього як про месію, прихід котрого «готовано давно», мислячи генія потужною ланкою між минулим, сучасним і майбутнім, що об'єднала усе українське духовне надбання.

12. Осмислюючи ідею національного месіанізму, Юрій Косач оригінально трактував політичну місію України в світі. Авторська концепція української історії, обґрунтована через розгляд кризових епох у ній, актуалізує проблему «історичної варті української на гранях цивілізації Заходу, варті політичної й духовної, незмінної завжди, від 1169 р. актуальної». В ідеї національного месіанізму Юрія Косача виокремлюємо три взаємопов'язані складові: духовна, національно-державна та політична місія України в світі.

13. Юрій Косач на матеріалі українського письменства, починаючи від усних його зразків і завершуючи літературою першої половини 30-х років ХХ століття, обґрунтував тезу про окцидентальність української культури, способу мислення, світовідчуження, ментальності загалом, зацентрувавши увагу на окцидентальній концепції «вільної нації», що лежить в основі українського державотворення, європейської системи вартостей, питомої для української культури, національної ідентичності на рівні світової культури.

14. Авторське осмислення актуальних проблем історії українського письменства, української історії та державотворення є чи не першою натхненною спробою синтезу проблеми вартування нації українським словом. В есеї «На варті нації» Юрій Косач виділив «щаблі української літературної ієрархії» на основі критерію ідеї «варті нації». На прикладі історії української літератури есеїст простежив втілення найвищих ідеалів національної духовності й вибудував неперервну її традицію, актуалізувавши ключові національні проблеми. Найважливішим є осягнення їх через власні суб'єктивні враження й естетичні уподобання, запропонувавши версію – живу, зрозумілу та особистісно значущу для читача, знайшовши для цього відповідну символіко-метафоричну форму втілення з численними паралелями й антитезами.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертації викладено в публікаціях

1. Гніздицька М. До проблеми хронологічної та жанрової класифікації літературно-критичної спадщини Юрія Косача. *Філологічні трактати*. Суми, 2017. Т. 9. №4. С. 139-145.
2. Гніздицька М. Історіософський аспект літературно-критичних статей Ю. Косача для «Бюлетня Польсько-Українського». *Studia Polsko-Ukraińskie*. Варшава, 2018. №5. С. 129-140.
3. Гніздицька М. Особливості фігуративної мови есеїстики Юрія Косача. *Київські полоністичні студії*. Київ: Талком, 2018. Т. XXXV. С. 91-99.
4. Гніздицька М. Проблеми традиції в українській есеїстиці. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство / за ред. д. ф. н. М. П. Ткачука*. Тернопіль: ТНПУ, 2018. №49. С. 11-25.
5. Гніздицька М. Юрій Косач про призначення літератури і місію письменника. *Філологічний дискурс*. Хмельницький, 2018. №7. С. 47-5.
6. Гніздицька М. Історія українського письменства крізь призму національної ідеї Юрія Косача в есе «На варті нації». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство / за ред. д. ф. н. М. П. Ткачука*. Тернопіль: ТНПУ, 2019. №51. С. 35-50.

Додаткові публікації

7. Гніздицька М. Нарис Юрія Косача «На варті нації» та есеїстка вісниківства. *Медіапростір: зб. наук. ст.* Тернопіль, 2017. №10. С. 25-30.
8. Гніздицька М. Есе Юрія Косача «На варті нації» в контексті націокультурного дискурсу «вісниківства». *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет. 2019. С. 9-11.
9. Гніздицька М. Проблема державотворення у публіцистиці Юрія Косача. *Процеси українського державотворення від давніх часів до сьогодення. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (з нагоди 1000-річчя з початку правління Ярослава Мудрого)*, 18 квітня 2019 року. Тернопіль: ТНПУ, 2019. С. 20-123.

АНОТАЦІЯ

Гніздицька М. П. Есеїзована історія української літератури Юрія Косача «На варті нації» в контексті національного дискурсу вісниківства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 10.01.01 «Українська література» (014.01 – Українська мова і література). – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2021.

У дисертації досліджено есеїзовану історію української літератури «На варті нації» Юрія Косача в контексті націософських ідей вісниківства. Взято до уваги його літературно-критичну та ідеологічно-публіцистичну есеїстику 30-40-х років ХХ століття, літературно-критичні, культурологічні та публіцистичні есеї Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи, О. Ольжича. Зокрема, окреслено загальні теоретико-методологічні та історіографічні аспекти жанру есею й естетично-культурні засади творчості Юрія Косача, досліджено роль Д. Донцова і вісниківських мистецьких принципів у становленні ідейно-естетичної програми митця 30-х років, виявлено націософську специфіку літературно-критичної аксіології автора, проаналізовано його есеїзовану історію української літератури «На варті нації» крізь призму есеїстичних принципів, з'ясовано роль і місце праці в українському літературному процесі й критиці, а також визначено місце автора в історії літературознавчої думки ХХ століття, схарактеризовано структурно-композиційну специфіку твору, окреслено його проблематику в контексті національного дискурсу вісниківства, виокремлено стильові домінанти студії «На варті нації».

Ключові слова: есей, літературна есеїстика, есема, вісниківство, автор, концепт, концептосфера, парадигма, «межова ситуація», літературно-критична аксіологія, дискурс, національна духовність.

ABSTARCT

Hnizdytska M.P. Essayized history of Ukrainian literature by Yurii Kosach «Guarding the Nation» in the context of the national discourse of journalism. – Manuscript.

The thesis for a candidate of Philological Sciences degree (Doctor of Philosophy) in speciality 10.01.01 «Ukrainian Literature» (014.01 – Ukrainian Language and Literature) – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2021.

The essayized history of Ukrainian literature «Guarding the Nation» by Yurii Kosach in the context of national and philosophical ideas of heraldry is examined in the dissertation. His literary-critical and journalistic (ideological) essay writing in the 30s-40s of the XX century, literary-critical, culturological and journalistic essays by D. Dontsov, E. Malanyuk, Y. Lypa, and O. Olzhych are also taken into account. In particular, the general theoretical-methodological and historiographical aspects of the essay genre and aesthetic-cultural principles of Yurii Kosach's work are outlined, the role of D. Dontsov and herald art principles in the formation of ideological-aesthetic

consciousness of Yurii Kosach in the 30s is studied, the national and philosophical specifics of Kosach's literary-critical axiology are revealed, his essayized history of Ukrainian literature «Guarding the Nation» is analyzed through the prism of essayistic principles, the role and place of the work in the Ukrainian literary process and criticism are clarified and the author's place in the history of literary thought of the XX century is determined, the structural and compositional specificity of the work is characterized, its problems in the context of the national discourse of heraldry are outlined, the stylistic dominants of the writing are singled out.

In the first chapter it is emphasized that the journalistic essayistics of the 20s – 30s of the XX century for the first time in the history of Ukrainian humanities has a sense of genre self-sufficiency and acts as a productive and organic genre for Ukrainian literature, stimulated by literary and artistic achievements of writers between the XIX–XX centuries and essayistic thinking of critics of the magazine «Ukrainian House» at the beginning of the 20th century.

The second chapter reveals that Yurii Kosach's essays writing in the 30s of the XX century conceptually conveys all the basic historiosophical principles and positions of D. Dontsov and the heralds'. The writer interprets all mental Ukrainian complexes, historical and political problems, geocultural and civilizational contradictions in the stream of their views.

The third section focuses on the problem-conceptual specifics of the work «Guarding the Nation». The central event of Ukrainian history for the essayist is the formation of the state, and the modeling of this sacred history through the «verbal guard», that is Ukrainian writing – the most important national-spiritual act.

Key words: essay, literary essayistics, essema, heraldry, author, concept, conceptsphere, paradigm, «boundary situation», literary-critical axiology, discourse, national spirituality.

Підписано до друку 10.03.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 03/21/2-3

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.